

KÖZTÁRSASÁGI ELNÖKI HIVATAL

JAVASLATOK

A készülő új Alkotmány kodifikációs folyamatához

Dr. Salamon László úr,

Az Alkotmány-előkészítő eseti bizottság elnöke részére

Tisztelt Elnök Úr!

A Köztársasági Elnök Úr iránymutatásai alapján, Hivatalunk hat témakörben tesz javaslatot a készülő új Alkotmányhoz az Alkotmány előkészítő Eseti Bizottság részére.

A témakörök az alábbiak:

- A kereszténységre való utalás az Alkotmányban, mint a magyar államiság fennmaradásának letéteményese;
- A szent korona, mint a nemzeti egység megtestesítője, valamint az állam jogfolytonosságának jelképe;
- Az anyanyelv, mint a legfőbb kulturális összekötőkapocs minden magyar ember számára, éljen a Világ bármely pontján;
- A család és a gyermekek szerepe a nemzet jövője tekintetében;
- Az élethosszig tartó tanulás, mely hazánk folyamatos fejlődésének záloga;
- A sport és az egészség, amely egyrészt a születendő új nemzedék életét, így nemzetünk jövőjét befolyásolja, másrészt pedig képet ad az állampolgárok jelenlegi életszínvonaláról.

Jelen levelünkhöz mellékelten csatoljuk Elnök Úr gondolatait a alkotmány előkészítésben résztvevők számára, valamint a Hivatalunk által kidolgozott javaslatokat.

Szívélyes üdvözléssel:

Dr. Cservák Csaba

Jogi, Alkotmányossági és Közigazgatási

Hivatalvezető

A kereszténységre való utalás az új Alkotmányban

ELŐSZÓ

Ezen tanulmány elkészítésével a kereszténység gyökereit, az alkotmány történeti fejlődését és e kettő kapcsolatát szeretném bemutatni. Átaluk megvilágítani azt, hogy az egyes alkotmányokban (mint történeti alkotmányokban) eddig milyen hatása volt a kereszténység megjelenésének, és azt, hogy milyen hatása lehet a jövőben kodifikálásra kerülő nemzeti alkotmányokban. Kitérve arra is, hogy szükséges-e szerepeltetni a kereszténységre való utalást az alkotmányok preambulumban. A jelenlegi nemzeti alkotmányokban szerepel utalásként, vagy bújtatott formában az alapvető jogok részeként, mint vallásszabadság.

I. Van-e helye a kereszténységre való utalásnak a nemzeti alkotmányokban

A modern alkotmányosság alapvető követelményeivel lehetne a legjobban megközelíteni eme tanulmány mondanivalóját. A követelmények felsorolása azért fontos, hogy el tudjuk helyezni a kereszténység (vallás) helyét az alkotmány rendszerében, tartalmában.

A modern alkotmányossági követelmények:

- A nép szuverenitás elve és a népképviselő
- A hatalmi ágak szétválasztásának és egyensúlyának elve
- A törvények uralma, a jogállam megvalósítása
- Az egyenjogúság elve
- Az emberi jogok deklarálása

A kereszténység hatása, illetve megjelenése az alkotmányokban az alkotmányosság követelményeinek egy meghatározó része. Ezen belül az emberi jogok kérdéskörébe tartozik. Az 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmánya XII. fejezetében az alapvető jogok és kötelességek cím alatt a 60. §. szabályozza a gondolat a lelkiismeret és a vallásszabadságot.

Válaszolva az eredeti kérdésre, mely szerint van-e helye a kereszténységre való utalásnak a nemzeti (új magyar) alkotmányban egy szóval is tudunk könnyedén felelni: igen, van helye. A lentebb részletezett történeti és elméleti bemutatás fogja alátámasztani e válaszunkat.

Nagyvonalakban elmondható, hogy az ezer éves történelmi múltunk a kereszténységnek, a keresztény vallás felvételének köszönhető.

II. A kereszténység hatása az európai alkotmánytörténet fejlődésére (történeti megközelítés) és megjelenése az alkotmányokban.

A kereszténység kialakulása Európában Pál apostol nevéhez fűződik, erről az újszövetség írásaiban töle fennmaradt leveleiből és Lukács evangélista által megírt apostolok cselekedetei is tanúskodnak. Az első keresztény gyülekezet Júdeától északra Antiochiában alakult meg. (Antiochia a római birodalom része volt.) Titus és Hadrianus császárok alatt véget vetettek mindennemű zsidó vallásgyakorlásnak és Palesztinává keresztelték át Júdeát, ekkor a birodalomban egyre jobban terjedő kereszténységet csakhamar főben járó bűnnek tekintették. A kereszténység üldözése a tetőpontját Diocletianus császár alatt érte el 303-ban, amikor minden keresztény templomot leromboltak. A változás Nagy Konstantin (337) uralkodása alatt ment végbe, amikor is a császár felismerte a terjedő kereszténység erejét és jövőjét, így maga mellé állította Jézus addig üldözött követőit. 325-ben a niceai püspöki zsinaton megerősítették és újból kimondták ama dogmát (hittételt), hogy Jézus Istennek fia és vele egylényegű. A kereszténység államvallássá nyilvánítása 382-től következett be. 405-re elkészült a teljes Biblia „Vulgata” néven közzismertté vált és hitelesnek nyilvánított latin nyelvű szövege. Ezután sok püspökség alakult a Földközi-tenger térségében, mindenekelőtt Észak-Afrikában.

A Római Birodalom bukása 476-ban következett be, az utolsó római császárt: Romulus Augustulust Odoaker germán hadvezér kényszerítette a behódolásra. Ettől az időtől kezdve a konstantinápolyi püspök egyenrangúnak tekintette magát a római püspökkel. A konstantinápolyi püspököt ettől kezdve patriarchának tartották, míg a római püspököt a VI. század elején már pápának nevezték. A keletről közvetített görög gondolkodás alapján kibontakozott a keresztény teológia, melynek első jeles képviselője Szent Ágoston volt.

A későbbiekben a konstantinápolyi és a római keresztény egyházi hatalom között a feszültség fokozatosan nőtt és 1054-re egyházszakadáshoz vezetett.

A pápai állam kialakulása Nagy Gergely pápa nevéhez köthető a VI. század végén. A VIII. század közepén Kis Pippin frank király örök szövetséget köt II. István pápával. Lényegében ez volt az első fontos lépés, mellyel a keleti császárságtól elhatárolódott a római pápai állam.

Nagy Károly (Kis Pippin fia) frank császárt III. Leó pápa 800-ban koronázta meg. Ez volt az első kísérlet az európai kontinentális integrációra birodalmi alapon. Nagy Károly halála után a birodalom három részre szakadt (verduni szerződés 843). A kereszténység Európában, Írországból már az V. században, Skóciában már a VI. században, Angliában a VII. században terjedt el. Közép- és Kelet-Európa keresztény hitre térítése jóval később a IX. és X. században ment végbe, köztük Magyarországon is. Az európai keresztény országok a XI. és XIII. század folyamán több keresztes háborút indítottak a Szent Föld visszahódítására.

1555-ben V. Károly német-római császár megkötötte a vallásbékét, mely pontos állomása volt a protestáns vallások elismerésének. Ebben az időben a katolikus egyház konzervatív eszméje nehezen tudott igazodni a reneszánsz kor új igényeihez.

A XVII. és XVIII. század a felvilágosodás időszaka volt, a francia forradalommal 1789-től teljesen külön vált az egyházi és világi hatalom. Franciaország ettől kezdve a mai napig világi hatalomnak tekinthető.

A XIX. századi Európában több országon is átsöprő forradalmak az abszolutizmus megdöntéséhez vezettek. Ennek hozományaként az emberi jogok olyan, mint sajtószabadság, vallásszabadság érvényesülése is biztosítottá váltak. **Ilyképpen a vallásszabadság (mint kereszténység) része volt a történeti alkotmányoknak is.**

XX. században az első világháború utáni szélső jobboldali, illetve a második világháborút követő szélső baloldali európai országokban ezen emberi jogok nem érvényesültek, még az írott alkotmányokban sem. Az európai integrációt követően egy hosszú folyamat következik be, mely napjainkban is tart.

Az Európai Unió alkotmányának tekinthető 2007-es lisszaboni szerződésbe a kereszténységre való utalás nem került be. E témával kapcsolatban számos vita és értekezés látott napvilágot.

Az európai országok közül Görögország, Írország, Lengyelország és a Németországhoz tartozó Bajorország alkotmányában szerepel a kereszténységre való utalás, szemben Franciaország, illetve kelet-európai volt szocialista országok alkotmányaival.

III. A kereszténység hatása a magyar államfejlődésre (Szent Istvántól napjainkig)

A magyar államiság keletkezése a kereszténység felvételével kezdődött, amikor II. Szilveszter pápa I. Szent István királyunknak koronát adott. Ettől kezdve Magyarországon az állam és az egyház viszonya szorosan összefonódott. Olyannyira, hogy a kánonjog az állam által kikényszeríthető joggá vált. II. Szilveszter pápa Szent István királyunkat apostolnak is nevezi ebben az időben, szabad kezét ad Szent István királynak az egyházmegyék kialakításában. A két legfontosabb érsekség az esztergomi, illetve a kalocsai. Továbbá 10 egyházmegyét alapított és ő gyakorolta a kegyúri jogot (az egyházi tisztségekre való kinevezésekhez hozzájárulás joga). A későbbiekben a mise szövegeiben is apostoli királyként említette a mindenkor pap az akkori királyainkat. Mind a mai napig a katolikus szertartásokban az Istenhez való könyörgésekkor hagyományokhoz híven István királyunkat államalapító Szent István királyként említik. Az apostoli királyokra való utalás egészen az Árpád-ház kihalásáig (1301) jelen volt. Szent István királyunk erős alapokkal látta el a katolikus egyházszervezetet egészen a XVI. század eleji reformáció megjelenéséig. Majd 1568-ban a tordai országgyűlés elfogadta a négy bevett vallást: római katolikus, református, evangélikus és unitárius.

A török idők alatt a megmaradt országrész, ami a Magyar Királysághoz tartozott, illetve a Habsburg császársághoz erősen katolikus befolyás alatt állt. Az oszmán birodalomhoz tartozó megszállt országrészen viszont hódított a protestáns vallás is, a lakosság mintegy 80-90 %-a vált a protestantizmus követőjévé. Ehhez hozzájárult, hogy a törökök engedékenyebbek voltak a lakosság vallásgyakorlását illetően. Persze hozzájárult a katolikus egyház középkor végi válsága is, mely megreformálásra kényszerült. A törökök kivonulása után 1690-ben I. Lipót által kibocsátott Diploma Leopoldium hatására az erdélyi vallási törvények változatlanul fennmaradtak. Erre az időszakra elmondható, hogy az ellenreformáció nagy hatással volt az állam és egyház viszonyára.

A XVIII. század végén II. József által kiadott türelmi rendelet a vallások teljes egyenlőségét hirdette meg (1781.) A teljes egyenlőség alapján a protestánsok is betölthettek közhivatalokat, a nem katolikusok mindenhol tarthattak magán istentiszteletet, építhettek templomot, alakíthattak gyülekezetet, a királyi biztos és egy katolikus személy jelenlétében tarthattak zsinatot.

A XIX. század mélyreható változásokat nem hozott az egyház és az állam viszonyában Magyarországon, bár az 1848-as áprilisi törvények már deklarálták a vallásszabadságot, mint emberi jogot. A kiegyezés utáni 1894. évi XXXI. törvény (házassági törvény) nagy változást hozott az állam és az egyház viszonyában. Ekkor ugyanis már érezhetőek voltak a szekularizáció jelei, melyek mind a házasságkötést, mind az anyakönyvvezetést állami kötelezettséggént írta elő.

A XX. század első harmadának jogalkotása különbséget tett a bevett és az elismert vallások között. A megkülönböztetés elsősorban az egyházaknak az államhoz való viszonyuk szerint alakult, néha azonban kiterjedt a hozzájuk tartozó állampolgárok jogi helyzetére is. Elismert vallásnak számított a négy bevett valláson túl a baptista és a mohamedán vallás is. De ezekre külön szabály vonatkozott, e két vallásnak tagjai csak azon magyar állampolgárok lehettek, akik polgári és politikai jogaik teljességének birtokában voltak. Az el nem ismert vallásfelekezetekhez számítottak azok, amelyek sem a bevett, sem az elismert vallásfelekezethez tartoztak. Ezek lényegében az egyesületi szabályok szerint működtek.

A II. világháború utáni jogszabályalkotás egyik mérföldköve az 1947. évi XXXIII. törvénycikk, amely megszüntette a bevett és az elismert vallásfelekezetek között az elismert vallásfelekezetek hátrányára fennálló különbségeket.

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után az állam és az egyházak közötti viszony már sajátos fejlődési irányt mutat. Ennek lényege, hogy ha voltak is lelkiismereti és vallásszabadságra vonatkozó látszólag korrekt jogszabályok, azok érvényesítése az egyházak ellen indított politikai támadások esetében sem merülhettek fel. Továbbá hátrányos megkülönböztetést tartalmaztak a különböző állások betöltése a hívekre nézve is. 1957. évi XXII. törvényrendelettel felállították az Állami Egyházügyi Hivatalt. Ezen hivatal hozzájárulása kellett bizonyos egyházi állások betöltéséhez. Például a Népköztársaság Elnöki Tanácsának előzetes hozzájárulásához volt

szükség azoknak a római katolikus egyházi tisztségeknek a betöltéséhez, amelyek a pápa hatáskörébe tartoztak. Az 1950-es években az állam létrehozta a békemozgalmat, ennek célja a magyar egyházat elszakítani Rómától. Szükségszerű volt a belépés az egyházi vezetőknek ebbe a mozgalmába.

A rendszerváltás után elfogadták a Lelkiismereti és a vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvényt. A lelkiismereti és a vallásszabadság joga a törvény szerint azt jelenti, hogy „Vallása, meggyőződése és azok kinyilvánítása miatt senkit hátrány nem érhet és semmiféle előny nem illet meg. Állami nyilvántartásba vallási és más meggyőződésre vonatkozó adatot felvenni nem szabad. Lelkiismereti és vallásszabadság gyakorlásában senkit nem szabad akadályozni, a szülőnek, gyámnak joga van ahhoz, hogy a kiskorú gyermek erkölcsi és vallási neveléséről döntsön. Az egyéni és a közösségi vallásgyakorlást lehetővé kell tenni minden intézményben, illetve a büntetés végrehajtási intézetben fogva tartottak számára is.”¹

Az egyházakról is részletes szabályozást tartalmaz a törvény: „Az azonos hiteltvet követő, vallásuk gyakorlása céljából, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat hozhatnak létre.”²

Az egyházakat a területileg illetékes megyei (fővárosi) bíróság veszi nyilvántartásba. A nyilvántartás feltételei legalább 100 személy megállapodása, az ügyintézési képviseleti szerv megválasztása, az alapítók nyilatkozata arról, hogy valóban hiteltvet követnek vallásuk gyakorlása céljából történő szervezetről van szó. Az egyház tevékenységük nem ellentétes az alkotmánnyal, illetve a törvényekkel. További feltétel az egyház alapszabályának elfogadása, itt azonban lényeges előírás, hogy az alapszabályban nem kell meghatározni az egyház hitelveit, normáit, azaz a nyilvántartásba vételnek nem feltétele a hitéleti normák meghatározása.

Az Lv tv. azt is kimondja, hogy az egyházakat azonos jogok illetik meg és azonos kötelezettségek terhelik. Az egyházak tehát egyenjogúak. A jelenlegi törvény tehát azt a fajta megkülönböztetést, mely az 1945. előtti jogrendszerünkben a bevett és az elismert, illetve az el nem ismert vallások vonatkozásában érvényesült nem ismeri.

Jelenlegi alkotmányunk kimondja, hogy az egyház az államtól elválasztva működik.³

¹ 1990. évi IV. tv. 3. -7. §.

² 1990. évi IV. tv. 8. §.

³ 1949. évi XX. törvény 60.§. (3) bek.

IV. A kereszténység hatása az európai alkotmánytörténet fejlődésére (elméleti megközelítés)

E fejezet lényegét Szent Ágoston (345-430) és Aquinói Szent Tamás (1224-1274) gondolataival, továbbá a kereszténység és az állam kapcsolatáról vallott nézeteivel szeretném bemutatni.

Hitelt érdemlően Szent Ágoston gondolkodásával tudjuk elsőként megközelíteni a kereszténységről való gondolkodást. Míg a görögök számára a világmindenség egy öröktől fogva létező adottság volt, addig a keresztény tanítás szerint Isten alkotása. A keresztény egyházatyák tanításában éles választóvonal húzódott az alkotó, vagyis a világ jelenségeit létrehozó természet és a teremtett világ, mint az alkotó által létrehozott természet között. Szent Ágoston gondolkodásában az emberi együttélés rendje az un. örök törvény (lex aeterna) rendelkezésein alapul (Szent Ágoston átveszi Cicerótól az örök törvény fogalmát).

Szent Ágoston szerint: „az örök törvény alapvető és megszüntethetetlen különbség áll fenn az isteni értelem és a teremtett lények –így az ember- értelme között, ami azt eredményezi, hogy az örök törvény az emberi világhoz viszonyítva rendező elvet vagy -az ő szóhasználatával- rendező rendet alkot, míg vele szemben a természet törvény (lex naturalis) csupán az örök törvény által rendezett világrend, noha az emberi törvényhez viszonyítva maga is rendező elvet jelent.,”⁴

Az örök törvényen alapuló az emberi természettel is összhangban álló rend megvalósítása nem könnyű feladat, amennyiben Isten országával szemben áll a Sátán birodalma.

Aquinói Szent Tamás az államot a keresztény világszemlélet alapján és az általa kialakított filozófiai rendszer keretei között szemlélte. Az állam Aquinói Szent Tamás szerint: „Először is a mindenség része, melyet Isten alkotott és kormányoz. Lényegét illetően tehát az államhatalom isteni eredetű és célja az, hogy megfelelő feltételeket teremtsen az emberi élet számára. A mindenségnek sajátos rendje van, s e rendet törvények biztosítják, melyek nem egyszerűen Isten akaratát, hanem értelmét is tükrözik.”⁵

⁴ Péteri Zoltán Állam- és jogbölcselet Szent István Társulat Budapest 2005 56. old.

⁵ Péteri Állam- és..... im 60. old.

Az állam feladata olyan létfeltételek biztosítása, amelyek a polgárok céljait és így jólétét – is szolgálják. Az ilyen feltételek sajátos értelemben közjónak is tekinthető. Aquinoi Szent Tamás szerint „az állam tevékenységének a közjóra kell irányulnia.”⁶

V. Az egyházi és világi hatalom viszonya

E fejezet tartalmát Dante (1265-1321), Pádúai Marsilius (Marsilio de Padova 1270-1343), Gelasius pápa, valamint VIII. Bonifác pápa gondolatai töltik ki, elhatárolva a dekretisták és legisták hatalomról vallott nézeteit.

VIII. Bonifác pápának 1302-ben írott Unam Sanctam kezdetű bullájában tárta a nyilvánosság elé a pápák világhatalmi törekvéseit és elsőbbségi igényeit az akkori német-római császárokkal szemben. VIII. Bonifác pápa ezen írása szolgáltatta Dante számára az alapokat a Monarchia című művének megírásához. Ezen műve egyik gondolatmenetében próbálja megkísérteni a császári hatalom isteni eredetének igazolását.

Dante szerint: „Az emberiség alapvető célját hivatott előmozdítani a mindenre kiterjedő világi hatalom is. Az emberiség végső célja csak békés körülmények között valósulhat meg: az egyetemes béke a legjobb minden dolog közül. A világi uralkodó feladata, hogy ezt a békét biztosítsa. Az egész földnek egyetlen birodalommá kell válni, amelyben az egyeduralmat a lelki ügyekben a pápa, a világiakban a császár hivatott gyakorolni.”⁷

Az egyházi és világi hatalom egymáshoz való viszonyáról Dante a következőket gondolja: „A két hatalom közös eredetükből fakad abból ugyanis, hogy mindkettőt valamilyen más magasabb rendű egységre, Istenre kell visszavezetni. Ahogyan Isten az egész teremtett világ egyeduralkodója, úgy egyeduralkodó a császár is az evilági ügyekben, ő az, aki közvetlenül vagy közvetve ítél minden viszály felett.”⁸

Pádúai Marsilius a legradikálisabb nézetet fogalmazta meg az egyházi és világi hatalom viszonyáról. Mint Arisztotelész követője: „Az államot ő is tökéletes rendnek, a közjó és a béke

⁶ Péteri Állam- és im. 61. old.

⁷ Péteri Állam- és..... im 83. old.

⁸ Péteri Állam- és im. 83. old.

biztosítójának tekintette, amely nem szorul semmiféle külső mesterséges igazolásra. Az állam nemcsak nincs alárendelve az egyházaknak, hanem az egyház, mint emberi intézmény és az egyházi személyek is az állam keretében az államhatalomnak alárendelve helyezkednek el. A papság feladata az Evangélium hirdetése, tehát effajta tanító vagy lelki konzultánsi szerep ellátása.”⁹

Gelasius pápának tulajdonított két kard-elmélet szerint, amely a dekratisták értelmezésében az egyház feltétlen elsőbbségét hirdette meg a világi uralom birtokosaival szemben. Eszerint: „Az egyház két kardot tart a kezében az egyházi, illetve a világi hatalmat jelképező kardokat és ezek közül az utóbbit tetszése szerint bízta rá a császárra vagy más világi hatalmasságokra. Minden esetben azonban csupán megbízásról van szó, azaz továbbra is az egyház marad a hatalom forrása, és a megbízást bármikor visszavonhatja a világi hatalom képviselőitől.”¹⁰

VI. A katolikus társadalmi gondolkodás és tanítás

E fejezetben bemutatom a katolikus egyház tanításának történeti fejlődését. A fentebb leírtakból világossá vált számunkra, hogy a világmindenség „öröktől fogva” létező a görögök szerint, ezzel szemben a keresztény tanítás szerint a világmindenség Isten alkotása. A katolikus egyház tanítása elsődlegesen nem állami és nem politikai kérdés. Csupán az utóbbi két évszázad során (a francia forradalom óta) vált egyre fontosabbá és a hívek is egyre jobban igénylik a katolikus egyház evilági iránymutatását. A katolikus tanítás az emberi együttélés, az emberi erkölcsi normák, illetve a társadalmi problémák kérdéseit járja körbe.

A történeti fejlődés első fontos állomása a *Relum Novarum* az 1878-ban pápává választott XIII. Leo (1878-1903) által 1891-ben kiadott enciklika, melyben kimondta: „Az egyházat és a kultúrát összhangba kell hozni, a modern világot újból kereszténnyé, a keresztény életet pedig modernné, korszerűvé kell formálni.”¹¹

A következő fontos állomás a II. Vatikáni Zsinat 1962-1965 között, ekkor kezdett a katolikus egyház tanítása jelentősen átalakulni. A II. Vatikáni Zsinat felülvizsgálta az egyház természetét

⁹ Péteri Zoltán Természetjog-államtudomány Szent István Társulat Budapest 2005. 9. old.

¹⁰ Péteri: Természetjog... im. 8-9 old.

¹¹ Horkay Hörcher Ferenc Előadások a XIX. és XX. század állambölcselete körében Szent István Társulat Budapest 2005. 66 old.

eme új korszak kezdetén. Ezt a korszakot nevezzük : „A világgal megkezdett egyházi párbeszéd korszakának.”¹² Az egyháznak újra kellett gondolnia hivatását: elfogadni a laikus világ autonómiáját.

A történeti fejlődés jelenkori szakaszát II. János Pál pápa (1978-2006) személye határozta meg. Fontos a személyisége azon szempontból, hogy ő egy kelet-európai „szocialista” országból származott. Már II. János Pál pápa szolgálati ideje alatt is aktívan részt vett a katolikus egyház tanításában a jelenlegi VI. Benedek pápa (Joseph Ratzinger) a pápai konklávét vezetője, aki szerint: „a szabadság nem azonos a felszabadítással.”¹³

A későbbiekben a Relum Novarum 100. évfordulójától kezdve a katolikus egyház továbbra is kitart az állam és a politika egész világának erkölcsi felelőssége mellett.

„Horkay Hörcher Ferenc eszmetörténész szerint: „A katolikus tanítás gerince a természetjogi alapozottság és az igazságosságelvének érvényesítésre törekvő szándék megmarad a keresztény tanítás nyitott és fejlődő rendszer marad, mely párbeszédképes kíván maradni...”

VII. A református társadalmi gondolkodás és tanítás

A református társadalmi tanítás legfőbb képviselője Luther Márton (1483-1546), aki 1517. október 31-én függesztette ki a Wittenbergi vártemplom kapujára a nevezetes 95 pontból álló követeléseit. A reformáció elsősorban a vallásnak a politikától való elfordulását tűzte ki célul, de mindazonáltal a politikáról való gondolkodását is radikálisan átalakította. Luther eredeti szándéka: „A lelki-spirituális egyház megerősítése és megtisztítása volt. Tanítása szerint az igazi egyház csupán a hívek lelki életének befolyásolását tűzheti ki célul maga elé. A láthatatlan és a látható egyház megkülönböztetésével a fő hangsúlyt a vallási élet szubjektumon belül zajló, személyes dimenziójára kívánt helyezni az egyház e felfogás szerint a lelkek közössége Istenben.”¹⁴

A fent idézett sorok nem azt jelentik, hogy a vallás magánügy, hanem éppen ellenkezőleg: a vallás közügy, a „lelkek közössége”.

¹² Horkay Hörcher..... im. 68. old.

¹³ Horkay Hörcher ...im. 69. old.

¹⁴ Péteri Állam-és..... im. 94. old.

Luther a világi hatalomról 1523-ban írt művében az egyházat a világi hatalommal állította szembe, szerinte: „E hagyományos felfogásban Isten két királyságán keresztül uralkodik a világon az egyik királyság Jézusé a másik a világé. Az előbbi az egyházi a második a világi hatalom érdekszférája.”¹⁵ Luther szerint tehát az egyházi királyság egyetlen célja a lélek kormányzása lehet. Minden erőszak alkalmazás a világi hatalmat illeti meg, még az egyház vonatkozásában is. Az egyház azért sem követhet el erőszakot, mert az egyházi hatalom nem tekinthető politikai értelemben vett hatalomnak.

Luther az egyház működését a világi hatalom alá rendelte. Független nemzeti egyházakban gondolkodott. A nemzeti egyházak vezetőit szerinte a világi fejedelemnek kell kineveznie, sőt az egyház tulajdonát is a fejedelem vigyázza.

Utószó

Szent Pál apostol rómaiakhoz írt levelének 13. fejezetében a következők olvashatók: „Minden lélek engedelmeskedjék a felső hatalmasságoknak, mert nincsen hatalmasság, hanem csak Istentől: és amely hatalmasságok vannak, az Istentől rendeltettek.”

Ezen idézet értelmezése, hogy bármilyen létező hatalmasság csakis isteni eredetű lehet.

Saját értelmezésemben ezen idézet azt is jelenti, hogy az alkotmányozó hatalom is Istentől való. A világi hatalomnak korlátai vannak, mert a világi hatalom csak materiális síkon tud gondolkodni, ezért vannak, akik nem tartják fontosnak a kereszténységet az alkotmányokban szerepeltetni. A világi hatalom birtokosai hatalmukat Istentől kapták, hiszen az abszolutorium felett is Istennek van hatalma.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a kereszténységre való utalásnak minden európai kultúrállam alkotmányában helye van, figyelemmel a tanulmányban kifejtett történeti és elméleti megközelítésekre.

¹⁵ Péteri Állam- és..... im. 94. old.

A történeti alkotmány és annak aktualitása napjainkban

Magyarországnak volt (és sokak szerint a mai napig van) alkotmánya, a történeti alkotmány, mely meghatározó tényezőjének a Szent Korona-tan tekinthető. Eszerint a Szent Korona az államhatalom és a szuverenitás tárgyasult megtestesítője. Nem csak jelképes hordozója, hanem áttételesen kútforrása is. A jogi személy fogalmi konstrukciójának igen korai megjelenése ez az európai jogi kultúrában.

A történeti alkotmány magában hordoz olyan erkölcsi, a nép józan gondolkodásában rejlő logikai elveket, melyek korlátként állnak a jövőbeni jogszabályalkotás fölött. Nem is megváltoztathatóak, illetőleg esetleges megváltoztatásuk esetén kifejezetten deklarálni kellene, hogy ez vagy az a vezérelv valamiért inentől hatálytalan.

A Szent Korona-tannal összeforrt a jogfolytonosság eszméje is. Jelesül: a hatályos jogszabályokat csak a már meglévő szabályok szerint lehet folyamatosan módosítani.

A korona a király személyétől elkülönítetten fejezi ki az elvont államhatalmat, ennél fogva az uralkodó nem tekintheti magánjogi értelemben sajátjának az országot. (Ez a patrimoniális-feudális középkori gondolkodás közepette egy igen fejlett absztrakciós megoldás volt!) A király nem egyedül, hanem a nemességgel együtt gyakorolja a hatalmat – a népszuverenitás elvének csírájára figyelhetünk fel ennek kapcsán.

Egy „... ország alkotmánya is kifejezi a létrehozó közösség sajátosságait. Különösen így van ez a történeti alkotmányok esetében, mert ezek egy közösség több évszázados jogi-politikai alkotómunkájának szerves együttesét fejezik ki, így nagyobb mértékben mutatkozik meg bennük az adott nemzet sajátos sorsa, kultúrája, értékválasztásai, törekvései.”²

Egyed István mutat rá, hogy „a magyar alkotmány egy része történeti alkotmány, és így nemzeti közmeggyőződést fejez ki, másrészt a magyar nemzet jogásznemzet és így megvolt a képessége, hogy alkotmányát saját képére formázza.”³

¹

² Zétényi Zsolt: A történeti alkotmány, Magyarországért Kulturális Egyesület, 2009., 30.o.

³ Említi Zétényi id. mű 35. o.

Ezt az alkotmányt tehát az állampolgár sajátjának érezte, és tisztelet fűzte hozzá, megvalósítva azon jellineki jogelméletet, miszerint „a jog: erkölcsi minimum”, és a két norma nem választható szét mereven egymástól.⁴ Az alkotmány eleve nem csupán jogi norma, hanem egy állam erkölcsi, etikai és kulturális alapvetése. Megerősíthetjük tehát: a Szent Korona-tan (azaz a történeti alkotmány) egy értékrendszer is egyben. Egy stabil pontja a nemzeti szuverenitásnak, mert „...a történeti alkotmány nem csupán egy charta, melynek sorsa ki van szolgáltatva a véletleneknek, hanem egy nemzet valódi Bibliája, amely történelmének alapelveit rögzíti. És semmi köze nincs a napi kormányzási problémák részleteihez.”⁵ E felfogás modern nyilvánulása szerint egyes külföldi alkotmányok (így pl. a német) önmaguk egyes részeit örökre megváltoztathatatatlannak deklarálják. A történeti alkotmány nem a megcsontosodott konzervativizmus közjele, hanem magában hordozza a változás lehetőségeit is, de csak a szerves, folyamatos, önmaga szabályait betartó fejlődést tesz lehetővé. A feudális korszakig, sőt a vérszerződésig visszavezethető történeti alkotmány elvrendszere így megfelelt a polgári korszak állameszméjének is. Az „egy és azonos nemesei szabadság” 1351-ben deklarált tétele a diszkrimináció-mentesség korai megnyilvánulása volt. Az 1848-as áprilisi reformok ezt nem eltörölték, hanem éppenhogy kiterjesztették. A korábban elnyomott jobbágyságot és a vérszegény fejlődésen keresztülment polgárságot ugyanis mintegy beemelték a hatalom sáncaiba. Nem a kiváltságosok jogait vették el, hanem a kiváltságokban részesítették quasi minden állampolgárt. De az ősi alkotmány magköve, logikai-erkölcsi belső alapja nem változott. Nem is próbálták megváltoztatni, sőt, büszkén hivatkoztak annak időtálló, szinte örök jellegére.

Egy terminológiai vita dűl a tekintetben, hogy alkotmánynak nevezhető-e az 1949. évi XX. törvény. A Szent korona-tan és a jogfolytonosság hitvallói (különösképp Zétényi Zsolt) rendszeresen kiemelik, hogy – mivel hazánknak volt alkotmánya és azt senki nem helyez (het) te hatályon kívül – a vitatott jogszabály legfőljebb alaptörvénynek nevezhető. Tanulmányom nagyjából ezt a gondolatmenetet követi, hozzáteszem azonban, hogy elképzelhető (ugyanezen

⁴ Ellentmondva annak a szomorú ténynek, hogy egyesek szerint nyíltan állítható: a bíróságoknak nem tiszták az igazságszolgáltatás, a tartalmi igazság megkeresése, csak a jogszolgáltatás

⁵ Szabó József; Zétényi: id. mű 70. o.

felfogást elfogadva) egy olyan terminológiai elcsúsztatás is, miszerint az alaptörvényt alkotmánynak, az alkotmányt pedig alkotmányosságnak nevezzük. Az azonban mindkét esetben egyértelmű, hogy létezik a „legfelső írott jogszabály” fölött egy olyan norma, melyet egy oktrojált parlamenti tollvonással nem lehet egyszerűen félre tenni.⁶

A túlnyomó többségi álláspont szerint rendszerváltás a legalitás és legitimitás talaján ment végbe, azaz a meglévő jogszabályok hatályban maradtak; azokat – alkotmányellenesség gyanúja esetén – egyénként kell (ett) az állampolgároknak és az arra jogosult szervezeteknek az Alkotmánybíróság elé utalniuk..

Mindazonáltal a szerves fejlődésen keresztülment történeti alkotmányt egy illegitim parlament fogalmilag kizárt, hogy hatályon kívül helyezze. Az 1949. évi XX. törvényt egy antidemokratikus választójogi törvény antidemokratikus végrehajtásával megválasztott parlament hozta meg formailag. Lényegében hasonlóan, a jogállamtól idegen rendszerben jött létre azon országgyűlés, mely az alkotmányrevíziót – a Kerekasztal-tárgyalásokat követően – legalizálta. Hangzatos érvként gyakran hivatkoznak rá, hogy viszont a többi módosítást már az 1990. utáni parlamentek hajtotta végre, ennek során pedig – közvetve – a módosítással nem érintett normaszövegeket adottnak véve mintegy hallgatólagosan megerősítette a korábbi normákat. Voltaképp ez az egyetlen érv, melyen sarkallik jelenlegi jogrendszerünk! Azonban fölhívhatjuk a figyelmet arra, hogy az 1990-es (és későbbi) demokratikus parlamenteket egy olyan választójogi törvény alapján hozták létre, melyet még az illegitim 1989-es országgyűlés alkotott meg. Tehát az ok láncolat, a jogfolytonosság megtörik.

Egyetlen megoldás képzelhető el, mely a Szent korona-tan elkötelezettjei, a az emberi jogok nemzetköziségeinek hitvallói, a stáтус quo és a formai jogbiztonság hívei az elmúlt rendszer illegitimitását nem teljes meggyőződéssel vallók között kompromisszumos lehetőségként létezik.

⁶ És hogy ez nem egy szélsőséges magyar álláspont, azt bizonyítja, hogy az Herbert Lionel Adolphus Hart elmélete is tartalmaz hasonló alapvetést. Az angol jogtudós ugyanis különbséget tesz a jogforrási rendszer tekintetében legfelső (supreme) szabály – ami az alaptörvény – és az egész jogrendszert megalapozó „végső” (ultimate) szabály – az elismerési szabály – között. Az elismerési szabály ugyanis eldönti, milyen forrásból származhat a jogként elismert norma; ténylegesen ezen nyugszik az egész jogi rendszer működése. Még akkor is, ha ez nincs az alaptörvénybe vagy bármilyen formalizált jogszabályba foglalva.

Nem csupán jogelméleti, hanem gyakorlati aspektusból is. (Ugyanis bármiféle rendezéshez elengedhetetlen, hogy kellő társadalmi támogatást és parlamenti szavazatot maga mögött tudjon.) Egy olyan alaptörvényt kell alkotni, mely nem a rossz emlékű 1949-ces évszámot viseli, viszont amiben nem muszáj, nem tér el a mostanitól. Preambulumában helyreállítja a jogfolytonosságot, azaz kontinuitást vállal a történeti magyar alkotmánnyal. Emellett viszont beemeli szövegszerűen az Alkotmánybíróság elmúlt 20 évi legfontosabb döntéseit és merít a világ alkotmányainak legbölcsebb rendelkezéseiből.

A „jogsértésre jogot alapozni nem lehet” elv érvényesülését napjainkban a súlyos jogsértések visszamenőleges hatályú orvoslása jelentheti, illetőleg az olyan garanciális szabályok, mint például nagy súlyú választási csalás esetén az újrafelvétel lehetősége.

Ha már írott alaptörvénnyel rendelkezünk, nem ártana néhány olyan hasonló vezérelvet szövegszerűen is kodifikálni, melyek egykor a nemzet lelkébe ivódtak.

Nyilvánvalóan többféle megfogalmazás képzelhető el e tárgykörben, a magunk részéről az alábbihoz hasonló fordulat preambulumba iktatását javasoljuk, kissé hasonlóan a lengyel és ír alaptörvény bevezető mondanivalójához.:

„Közösséget vállalva történelmi hőseinkkel és emlékezve hazánk történelmének dicső pillanataira, a Szent Korona tanra, mely már évszázadokkal ezelőtt magában testesítette meg a nemzeti önrendelkezés és a jogegyenlőség eszméjét.”

Javaslat a magyar nyelv alkotmányi szintű védelmével kapcsolatban

„Hogy baj, igazi baj van, arról mind sűrűbben hangzanak a panaszok.” - Fogalmazta meg aggodalmait Brassai Sámuel, a feledhetetlen magyar polihisztor, már az 1860-as évek elején, majd így folytatta tűnődéseit anyanyelvünk állapotáról.

„Volt idő, midőn egy-egy idegen szólam meghonosítása nyereség vala, mert általa a mondat tömöttebbé, rövidebbé lőn; de most oly kitételek hatalmaznak el, melyek a nyelv erélyét, szabatoságát, eredeti zománczát tönkre teszik, úgy, hogy valamint régebben az újítás, úgy most „conservatio” a feladata minden nyelve mellett buzgó magyarnak.”

Brassai Sámuel a magyar nyelv oltalmazásának vezérelvéül a nyelvrontó szólásmódok lajstromozását és ellenük szolgáló szerek javasolását jelölte ki.

Vallotta, hogy „az előkorban a beszélő és az író is szobrászhoz hasonlít, aki a nyelv agyagjából szabad kézzel képez alakokat a gondolat kifejezésére, holott az utókorbeli majdcsaknem gipszöntő, s amazok által készített mintákba önti képeit”.

Ma is időszerű nézete szerint tehát vissza kell állítani és meg kell óvni anyanyelvünk régi fényét, erejét, egyediségét.

Napjaink káros nyelvi jelenségei nem új keletűek, de sokkal nagyobb mértékben pusztítják nyelvünket, mint néhány évtizeddel ezelőtt. Mindennapi életritmusunk felgyorsulása, az elektronikus levelezés térhódítása a nyelvhasználat eszköz-jellegének kidomborodását eredményezi.

Sokan vélik úgy, hogy az új kommunikációs formák valamilyen oknál fogva felmentést adnak az igényes és helyes fogalmazásmód, valamint a helyesírás szabályai alól. Ez a szemlélet a magyar nyelv halálos ítélete.

Itt az ideje a megfontolt, szakmai alapokon nyugvó, de céltudatos és felvilágosult cselekvésnek, hogy ne kelljen szembenéznünk az anyanyelv visszafordíthatatlan hanyatlásával!

Kiindulás lehet a nyelvünket ezidőtájt leginkább veszélyeztető jelenségek górcső alá vétele és lajstromozása annak érdekében, hogy megfelelő orvosságokkal küzdhessük le a bajt.

Anyanyelvünk érzelemrokonító forrasztékot létesít magyar és magyar között, éljenek bármely pontján a világnak. A magyar nyelv nemzeti összetartozásunk legfőbb letéteményese. A magyar nyelv óvása, ápolása alapvető nemzeti érdek.

Nem túlzás állítani, hogy az anyanyelvi ismeretek talaján olyan magas szintű gondolkodásmód fejleszthető ki, mely a nyelvtudománytól látszólag távol eső tudományterületek művelését is megkönnyíti mindazok számára, akik ezt a csodálatos nyelvet tudatosan és elkötelezetten uralni képesek.

A magyar nyelv oltalmazóinak lankadatlanul azon kell fáradozniuk, hogy mindenkiben belső késztetés támadjon az anyanyelv megismerésére, igényes és választékos használatára.

Alapvető cél, hogy a gyermekek biztos módszertani alapokon nyugvó anyanyelvi oktatásban részesüljenek, és folyamatosan lehetőségük legyen anyanyelvi ismereteik, készségeik pallérozására.

Bizonyos szerveknek és személyeknek elkerülhetetlenül a magyar nyelv oltalmazóivá kell válniuk. Ezek a hivatalok és egyéb jogalkalmazók, valamint a nyilvánosan megnyilatkozóok.

Különösen felelősségteljes szerep hárul a tömegtájékoztatási eszközök sokak által példaképül vett szereplőire; nyelvhasználatukkal, általában: a magyar nyelvhez viszonyulásukkal sűrűsítői, vagy megmentői lehetnek anyanyelvünknek.

Kiemelt érdek fűződik ahhoz, hogy az állampolgároknak mindenkor szabatosan és választékosan megfogalmazott jogforrások mutassanak utat cselekvéseik során.

A magyar nyelv védelmében kitűzött célok jelentőségéről tanúskodna, ha anyanyelvünk oltalmazását, mint alapvető követelményt, a Magyar Köztársaság Alkotmánya is rögzítené.

Megfontolandó az alábbi, alaptörvényi szintű kinyilatkoztatás.

„A Magyar Köztársaság számára alapvető (nemzeti) érték a magyar nyelv.

A Magyar Köztársaság minden rendelkezésére álló eszközzel támogatja/köteles támogatni a magyar nyelv ápolására és megóvására irányuló törekvéseket.”

„Az állam alapvető feladata a magyar nyelv óvása, ápolása és fejlesztése.”

Javaslom, hogy a preambulumban kapjon helyet az alábbi mondat: „a magyar nyelv nemzeti önazonosságunk és összetartozásunk legfőbb letéteményese.

A gyermek és a család alkotmányos alapjogai

A gyermekek alkotmányos alapjogainak elemzése **két csapásirányba ágazhat**. Az **első** vezérfonál, hogy a gyermeket főszabály szerint *az összes alkotmányos alapjog megilleti*, kivéve, mely természeténél fogva sajátos jellegű. Ez különösen választójogra, és a közhivatal viseléséhez való jogra vonatkozik. Az egyesületek megválogathatják, kiket vesznek fel tagjaik sorába, ha azonban gyermeket felvesznek, úgy az választó és választható az egyesület legfelsőbb szerve tekintetében. (A bírói gyakorlat szerint a 14 év alattiak anyagi felelősséggel járó tisztséget nem tölthetnek be. Pl BH 1993.522.) A véleménynyilvánítás szabadságjoga viszont a felnőttekkel hasonlatosan illetik a gyerekeket, természetesen azzal a kitételrel, hogy a véleménynyilvánítás nem járhat más emberi jogainak sérelmével.

Elemzésünk középpontjában így kifejezetten a gyermekekre vonatkozó alkotmányos normák állnak. Hozzá kell tenni azonban, hogy a gyermek a család fogalmának egyik fő alkateleme, másrészt a gyermek jogainak egyik fő kötelezettje családjá, ekképp a két elem (gyermek és család) alkotmányos elemzése kizárólag együtt történhetik.

Alkotmányunk **15. §-a** értelmében a Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.

A 66. § az alábbiak szerint rendelkezik. A Magyar Köztársaság biztosítja a férfiak és a nők egyenjogúságát minden polgári és politikai, valamint gazdasági, szociális és kulturális jog tekintetében.

A Magyar Köztársaságban az anyáknak a gyermek születése előtt és után külön rendelkezések szerint támogatást és védelmet kell nyújtani.

A munka végzése során a nők és a fiatalok védelmét külön szabályok is biztosítják.

Alaptörvényünk **67. §-a** kimondja, hogy a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családjá, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.

A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák.

A családok és az ifjúság helyzetével és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák.

Az Alkotmány 15. §-a szoros összefüggést mutat a 66-67. §-okkal; az Alkotmánybíróság ezeket egymásra tekintettel értelmezte. (4/1990. AB határozat) A két norma különbsége, hogy míg előbbi intézményvédelemnek tekinthető, utóbbi viszont jogokat deklarál. A 15. § a házasságot és családot mint jogi egységet védi (quasi külső), a 66-67. § viszont a családi belső viszonyrendszerére fekteti a hangsúlyt.

A családalapítás szabadságát az AB (az 54. §-sal összefüggésben) az általános személyiségi jogból, illetőleg az önrendelkezési jogból vezette le az Alkotmánybíróság.

A 65/2007. AB határozat megerősítette, hogy a házasság férfi és nő életközössége, egyművek esetében a kategória fogalmilag kizárt.

Felhívhatjuk arra is a figyelmet, hogy kiüresedne a házasság intézménye, ha az élettársi viszony azonos jogokkal járna.

Sajátos helyzet, hogy mivel a homoszexuális párok nem házasodhatnak, az élettársi viszonyuk esetlegesen több joggal járhat az Alkotmánybíróság értelmezésében. (154/2008. AB határozat)

A 16.§ az ifjúság védelmét deklarálja. Eszerint a Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit.

Ki tekinthető gyermeknek? Az „1989. évi New Yorki Egyezmény a Gyermekek jogairól” értelmében: aki 18. életévét nem töltötte be. (A jogrendszerben esetenként lényegében szinonimaként merül fel a „kiskorú, fiatalok” kifejezés.) Az Alkotmány nem definiálja a „gyermek” fogalmát, de (az ágazati dogmatikák alapján is) egyértelmű. A jogviszony kötelezettje a család, az állam és a társadalom.

Az állam kifejezés nem csak az elvont egészre vonatkozik, hanem a hatáskörrel rendelkező konkrét szervekre is. (A társadalom, mint kötelezett nehezen megfogható. A fenti sorrend erőssorrend is voltaképp, családnak leginkább kötelessége a gondoskodás.)

A gyerekekről való gondoskodás komplex feladat, nem azonosítható kizárólag egy vagy két kötelezettséggel. (1091/B/1999. AB határozat.)

Az Alkotmány szintjén csak a legfontosabb elvi kérdéseket kel rögzíteni, azoknak le kell ágazniuk a jogrendszer ¹részleteibe², hogy az alacsony szintű normák megfeleljenek az Alkotmány szellemiségének.³

Nézzük meg a fenti alapvetést követően, hogy az egyes európai alkotmányok hogyan szabályozzák a kérdéskört!

² Tudomásunk van arról, hogy az Alkotmánybíróság előtt eljárás van folyamatban mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására, miszerint a házasság semmissé nyilvánítását (tehát nem a felbontást) nem teszik lehetővé kellőképpen a hatályos jogszabályok. A korábbi magyar, és egyes külföldi jogrendszerek ismerik a házasság visszamenőleges semmissé nyilvánítását, mintha létre sem jött volna. (Ez vetődött fel II. Ulászló király és Beatrix esetében. Ilyenkor quasi a gyermek védelme is szempont lehet, a másik szülő vonatkozásában.)

³ „...Ahogy erre az Alkotmánybíróság a 2299/B/1991. AB határozatában (ABH 1992, 572.) rámutatott, a jogalkotó alkotmányos kötelessége, hogy a házasság felbontása esetére a gyermek alkotmányos jogait szem előtt tartva szabályozza a volt házastársak vagyoni viszonyainak rendezését és ennek során a vagyoni jogokat megelőzően, szükség esetén azok korlátozásával biztosítsa a kiskorú gyermek alkotmányos jogvédelmét, egyebek között a gyermek lakáshasználati jogát is.”

CSALÁD ÉS ALKOTMÁNY - JÖGÖSSZEHASONLÍTÁS

Az európai országok alaptörvényeinek ismerete tükrében vizsgálva, a család szerepe az egyes nemzeti alkotmányokban igen vegyes képet mutat.

Egyes alkotmányok érdemben nem foglalnak állást ebben a kérdésben, illetve nem fűznek semmilyen konkrét megjegyzést a családi életre vonatkozóan (pl. svéd, osztrák, dán, francia, holland, máltai alkotmányok). Az Egyesült Királyságnak nincsen kartális alkotmánya, ott bizonyos kiemelkedő súlyú törvényeket tartanak alkotmányos erejűnek.

Bizonyos országok alaptörvényi szinten tesznek hitet a család fontossága és társadalomban való elsődlegessége mellett (pl. német, ír alkotmány)

Más államok deklaratív szinten foglalják alaptörvénybe a családi élet sérthetlenségét (pl. a cseh, belga alkotmánya, a balti országok alaptörvényei)

Az összehasonlítás alapján két olyan európai ország található, melynek alkotmányában a deklaratív szinten is túllépve fejeződik ki a családi élet elsődlegessége, illetve a társadalmi életben betöltött szerepének nagyobb hangsúlyozása.

A **Német Szövetségi Köztársaság** Alkotmánya (Grundgesetz) szerint „a házasság és a család az államrend különleges védelme alatt áll” (1.6. cikk (1) bek.) és „a gyermekek gondozása és nevelése a szülők természetes joga és elsőrendű kötelezettsége. Tevékenységük felett az állam őrködik” (2) bek. Az alaptörvény kiemelten nagy figyelmet fordít az anyák védelmére is, amikor ugyanebben a fejezetben kimondja, hogy „minden anyának joga van a közösség védelmére és gondoskodására.”

A német alkotmány külön nevesíti a házasságon kívül született gyermekek jogállását, amikor kimondja, hogy „a törvényhozás a házasságon kívül született gyermekek testi és szellemi fejlődése és társadalmi helyzete tekintetében ugyanolyan feltételeket állapít meg, mint amelyek a házasságban született gyermekeket megilletik”. Ennek azért van kiemelt jelentősége, mert külön, alapvető szinten deklarálja a jogegyenlőséget.

A német alkotmány külön cikke viseli az „*Erkölcsei és társadalmi kapcsolatok*” címet (29. cikk), amelyben a „*Köztársaság elismeri a családot, mint a házasságon alapuló természetes közösségek jogait ... A házasság a törvény által a családi egység biztosítékaként rögzített korlátokkal a házastársak erkölcsi és jogi egyenlőségén alapul.*” Ennek álláspontom szerint azért van különös jelentősége, mert bár a német alkotmány szekularizált, és az állam szigorúan az egyháztól elválasztva működik, az alkotmány mégis hitet tesz amellett a keresztény alapelv mellett, hogy a társadalom alapegysége a család, valamint hogy az abban részt vevő felek jogai *erkölcsileg* is egyelők. Ez túlmutat a pozitív jogi gondolkodásmódon, és erőteljes természetjogi megközelítésre utal, hiszen az *erkölcs* jogilag, alkotmányjogilag nehezen körülírható fogalom. Ezért kiemelten megfontolandónak tartom, hogy egy hasonló jellegű szövegrész az újonnan megalkotandó magyar alkotmányban is szerepeljen. Ennek továbbgondolásaként a 30. cikk (1) bekezdése kimondja, hogy (1) „*a szülők kötelessége és joga, hogy elartsák, tanítsák és neveljék gyermekeiket, a házasságon kívül születetteket is.*”

Szintén kiemelkedő a 31. cikk, mely szerint „*a Köztársaság anyagi támogatással és más intézkedésekkel segíti a családalapítást és az ezzel kapcsolatos feladatok ellátását, különös tekintettel a nagycsaládokra. Védi az anyaságot, a gyermekeket és fiatalokat, és ennek érdekében meghozza a szükséges intézkedéseket.*” Ennek azért van különös jelentősége, mert egy ilyen rendelkezést a magyar közjogi helyzetre leképezve, amennyiben az alkotmány határoz meg ilyen jellegű állami kötelezettségvállalást, és ezt a későbbiek során esetleg nem, vagy nem megfelelően teljesíti, úgy a mindenkori alkotmánybíróság mulasztásos alkotmányértéssel is megállapíthat ezzel kapcsolatban.

Az **Ír Köztársaság** alaptörvénye, mely a Brit-szigetek egyetlen kartális alkotmánya szintén kiemelt módon foglalkozik a családdal és a gyermekekkel. a 41. cikk (1) bekezdésének megállapításai szerint „*az állam elismeri a családot, mint a társadalom természetes, elsődleges és alapvető közösségét, és mint elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogokkal rendelkező erkölcsi intézményt, mely a pozitív jognál előbbvaló és felsőbbrendű.*” Ez a megfogalmazás lényegesen túlmutat az előbbieknél ismertetett német alkotmányban foglaltaknál, hiszen nyíltan kimondja, amit a német alkotmány csak burkoltan fogalmaz meg, és a pozitív, írott jog fölé emeli az erkölcsöt, mint természetjogi kategóriát, melynek értelmezése az adott korban természetesen változhat, de sajátságos módon mégis állandóságot és biztonságot sugall. A cikkely további bekezdései ezen elv kibontásának jegyében a

következőképp hangzanak: „*az állam ebből kifolyólag alkotmányában és szervein keresztül biztosítja a család védelmét, mint a társadalmi rend szükséges alapját, amely az állam és a nemzet jóléte szempontjából nélkülözhetetlen.*” (2. bek.). Itt még egyértelműbbé válik, hogy a család védelme az ír alaptörvényben olyan alapvet jelent, mint a klasszikus szabadságjogok állami védelme, pl. a lelkiismereti- és véleményszabadság, valamint a vallásszabadság. Csakhogy míg ezek a klasszikus szabadságjogok leginkább az állami beavatkozás tiltását fogalmazzák meg, ezen elv egyértelművé teszi, hogy itt az államnak pozitív, elsődleges és tevőleges feladata van. A további bekezdések szerint „*Így különösen az állam elismeri, hogy a nők az otthonteremtésben betöltött szerepükkel olyan támogatást adnak az államnak, amely nélkül a közjó nem érhető el. Ebből kifolyólag az állam biztosítani törekszik, hogy az anyák gazdasági okból kifolyólag ne kényszerüljenek munkába állni, elhanyagolva otthoni feladataikat.*” (3. és 4. bek.). Ehhez hasonló megfogalmazást egyik más európai állam alkotmányában sem találhatunk, e téren az ír alkotmány teljesen egyedülálló, hiszen a XX. században elfogadott, vagy revízió alá vetett más nemzeti alkotmányok javarészt – leginkább a nemek megjelölése nélkül – a diszkrimináció tilalmát és ebből levezetve a nők önrendelkezési jogait hangsúlyozzák. Ide kívánczik annak a megjegyzése is, hogy Európán belül Írországból szabályozzák legszigorúbban az abortuszt, ami gyakorlatilag csak a klasszikus indikációs okok mellett (anya életveszélye, bűncselekmény áldozata...) kivitelezhető. Ennek megfelelően mondja ki az (5) bekezdés, hogy 5. „*az állam különös gondot fordít a házasság intézményére, amelyen a család alapszik, és azt védi minden támadással szemben.*”

A gyermekekkel kapcsolatosan az alkotmány akképpen fogalmaz, hogy „*Az állam elismeri, hogy a gyermekek elsődleges és természetes nevelője a család, és biztosítja a szülők elidegeníthetetlen jogainak és kötelezettségeinek tiszteletben tartását, lehetőségeikhez mérten, valamint gyermekeik vallási, erkölcsi, értelmi, testi és szociális nevelését.*” Ebből a szakaszból kiemelném a vallási és az erkölcsi jelzőt a fentiekben megfogalmazottak tükrében. Hasonló megfogalmazás a készülő alkotmány-tervezetben is szerepeltethető lehet, ez álláspontom szerint nem sérti a szülői önrendelkezési jogot a nevelési elvek megválasztása tekintetében.

Lengyelország alkotmánya, mely a preambulum tekintetében mintaként szolgálhat a készülő magyar alkotmány számára is, átmenetet képez az előzőekben ismertetett német és ír példák között. Az I./ 18. cikk értelmében „*A házasság mint a férfi és a nő egysége, a család, az anyaság és az apaság a Lengyel Köztársaság védelmét és gondoskodását élvezi.*” Ezzel kapcsolatosan fontos megjegyezni,

hogy a férfi és nő kitétel kizárja azt, hogy egynemű párok is a házassággal azonos jogi védelemben részesüljenek. Ide tartoznak, a teljesség igénye nélkül az öröklés, az örökbefogadás, a volt házastársak tartási kötelezettsége, a közös vagyon megszerzése, válás esetén a vagyonmegosztás, az özvegyi nyugdíj kérdései. a gyermekekkel kapcsolatban az alkotmány akként rendelkezik, hogy *„a szülők jogosultak arra, hogy saját meggyőződésük szerint neveljék gyermeküket. A nevelésnek figyelembe kell vennie a gyermek fejlettségi szintjét és lelkiismeretének, hitének és meggyőződésének szabadságát.”* Ez jelentős mértékben különbözik az előbb ismertetett példától, attól sokkal liberálisabb, hiszen teljes egészében a szülőkre bízta a gyermek nevelésével kapcsolatos döntéseket, az államra gyakorlatilag a „be nem avatkozás” kötelezettségét hárítja. A fentiekén túlmenően Lengyelországban létezik gyermekjogi ombudsman is, erről az alkotmány annyiban rendelkezik, hogy *„a gyermekjogi biztos hatáskörét és eljárását törvény állapítja meg”*.

Pozitív feladatként határozza meg a lengyel alkotmány a családok szociális védelmét, e körben rokonítható az írt példával, és feltétlenül ajánlott a megfontolása annak, hogy hasonló formában a készülő magyar alkotmánytervezetben is szerepet kapjon: *„az Állam szociális és gazdasági politikájában figyelembe veszi a családok érdekeit. A nehéz anyagi és társadalmi körülményekben lévő családok, különösen a többgyermekes és csonka családok a közbatalmi szervek különös segítségére jogosultak.”* Külön felhívom a figyelmet a csonka családok megsegítésére, mely egyedülálló példa az alkotmányos szabályozás szintjén.

Portugália alkotmánya szerint *„a család, mint a társadalom alapvető egysége, jogosult a társadalom és az állam védelmére, valamint minden olyan feltétel megteremtésére, amely lehetővé teszi tagjainak személyes kibontakozását.”* Az alkotmány konkrétan nevesíti is az állam feladatait a család védelme érdekében, melyek a következők: *„elősegíteni a családi egységek szociális és gazdasági függetlenségét; elősegíteni az anya –és gyermekgondozás országos rendszerének, a napközi gondozóközpontok és családtámogatási hálózat országos rendszerének, valamint egy, az időkorúakra vonatkozó politika kialakítását; együttműködni a szülőkkel a gyermekek nevelésében; a személyes szabadság tiszteletben tartása mellett biztosítani a családtervezéshez való jogot, előmozdítani a tájékoztatást, valamint a vonatkozó módszerekhez és eszközökhöz való hozzáférést, és megteremteni az apaság és az anyaság megtervezését lehetővé tevő jogi és technikai feltételeket; az asszisztált rekreáció szabályozása, figyelembe véve az emberi méltóság megővésének szempontjait; az adókat és a szociális juttatásokat oly módon szabályozni, hogy azok tükrözzék a család kötelességeit; a családokat*

képviselő szervezetekkel történt konzultáció után, általános és integrált családpolitika meghatározása és végrehajtása.” Ezek a konkrétumok az alapelvi szinten megfogalmazott általános tételek kibontásának feleltethetőek meg, a gyakorlati hasznosságuk abból a szempontból értékelhető, hogy konkrétan körbehatárolják a parlament által elvégzendő feladatokat, de így ennél se több, se kevesebb nem szükséges. Ez kevesebb teret enged az alapelvtől való eltérésre mind pozitív, mind negatív irányban. Megszívlelendő az a

szintén alapelvi szinten megfogalmazott tézis, mely szerint *„Az apaság és az anyaság kiemelkedő társadalmi érték.”* (68. cikk (2) bekezdése). Ez olyan törvényi minimum, amelynél a készülő magyar alkotmányban érdemes többet és bővebbet megfogalmazni. Technikai jellegű szabály jelen cikkely további bekezdése, mely szerint *„A törvény a gyermekek és a családi közösség érdekeinek megfelelően szabályozza az apák és az anyák számára a munkától való távollétük ideje alatti, megfelelő mértékű juttatásokat.”*

A gyermekekkel, azok jogaival kapcsolatosan a portugál alkotmány külön cikkben (69.) foglalkozik, és rögzíti, hogy *„a gyermekeknek joguk van a társadalom és az állam védelmére fejlődésük minden szakaszában, különösen az elhagyás, a diszkrimináció, az elnyomás bármilyen formájával, valamint a hatalommal való visszaéléssel szemben a családban vagy más intézményekben ... Az árván maradt, elhagyott vagy családjuktól bármilyen más módon megfosztott gyermekek az állam megkülönböztetett védelmét élvezik.”* Kiemelném a családon belüli hatalommal való visszaélés külön nevesítését, mely napjainkban sajnálatos módon, Magyarországon is súlyos problémának bizonyul, és az új alkotmány előkészítése során érdemes lenne figyelmet fordítani rá.

A **Spanyol Királyság** alkotmánya szerint *„férfi és a nő a teljes jogegyenlőség alapján jogosult házasságot kötni.”* (II./ 32.). Megjegyzem, hogy a spanyol kormány nemrégiben engedélyezte az egynemű párok egybekelését, amit hivatalosan nem lehet házasságnak hívni, hanem csak élettársi kapcsolatnak (uniones de hecho) neveznek. Ezzel kapcsolatban leellenőriztem a spanyol alkotmány hatályos és hivatalos angol nyelvű fordítását, amely megegyezett a fenti szöveggel. Az alkotmány a családdal kapcsolatban a gazdaság- és szociálpolitika irányelvei között foglalkozik, és kimondja, hogy *„az állami szervek biztosítják a család szociális, gazdasági és jogi védelmét”.* (III./39./1.) A gyermekekkel kapcsolatosan szintén ugyanez a cikk foglalkozik, és kijelenti, hogy *„a gyermekeket megilleti mindaz a védelem, amit a jogaiukról gondoskodó nemzetközi egyezmények előírnak.”* (III./39./4.)

Ezzel kapcsolatban arra kívánok rámutatni, hogy itt a spanyol alkotmány mintegy keretnormaként definiálja e jogokat, és csak utal az azt kitöltő nemzetközi egyezményekre, így módon közvetlenül a nemzetközi jogot tekinti érvényesnek e körben.

Szlovákia alkotmánya arról rendelkezik, hogy „a házasság, az anyaság, az apaság, valamint a család a törvény védelme alatt áll. A gyermekek és fiatalok különleges védelme biztosított.” (II./ V. 41. cikk. (1) bek.). Ez meglehetősen puritán és egyszerű megfogalmazás, és a továbbiakban is csak néhány alapvető megfogalmazás szerepel, melyek szerint „a házasságban és a házasságon kívül született gyermekek jogai egyenlők”, illetve „a gyermekekről való gondoskodás és nevelés a szülők joga; a gyermekeknek joguk van a szülői neveléshez és gondoskodáshoz. A szülők jogát korlátozni, és a kiskorú gyermekeket a szülőktől azok akarata ellenére elválasztani csak törvény alapján meghozott bírósági határozattal lehet.” Érdemes kiemelni azonban azt a rendelkezést, mely szűkszavúan ugyan, de úgy szól, hogy „a gyermekekről gondoskodó szülőknek joguk van állami támogatáshoz”.

Szlovénia alaptörvénye szerint „az állam védi a házasságot, a családot, az anyaságot, az apaságot, a gyermekeket és az ifjúságot, valamint megteremti a védelem megvalósításához szükséges feltételeket... a szülők joga és kötelessége gyermekeik eltartása, oktatása és nevelése. E jog és kötelesség a szülőktől csak a törvényben meghatározott esetekben, a gyermekek érdekében vonható meg vagy korlátozható. A házasságon kívül született gyermekeket ugyanolyan jogok illetik meg, mint a házasságban született gyermekeket.” (54. cikk). Az alapvető deklaráció mellett említésre tarthat számot az a kitétel, mely szerint „az állam olyan körülményeket biztosít, amelyek a szülőknek lehetővé teszik, hogy gyermekeik vállalása mellett döntsenek.” (55. cikk 2. bekezdése) Egy ilyen jellegű, vagy hasonló megfogalmazás álláspont szerint helyet kaphatna a készülő magyar alkotmány-tervezetben, akár norma-szöveg szintjén is.

Az élethosszig tartó tanulás témaköréhez kapcsolódó javaslat

A tanulás az ember életében kulcsfontosságú szerepet tölt be. Születésünktől kezdve folyamatosan tanulunk, vagyis igyekszünk elsajátítani mindazon készségeket, melyek alkalmassá tesznek bennünket az újabb és újabb kihívásoknak való megfelelésre.

Tanulni nem csak az iskolapadban lehet és kell, hanem a későbbi években is, az egész életen át.

A folyamatos önképzés nem csupán az egyén boldogulásának és érvényesülésének záloga, hanem ahhoz is hozzájárul, hogy életünk utolsó percéig megőrizzük szellemi frissességünket, a világ eseményei iránti fogékonyságunkat.

A látókör kiszélesedéséhez vezet, ha az ember iskolás évei után sem zárkózik el az új ismertek befogadásától, és erre irányuló készségeit tudatos fejlesztéssel ébren tartja.

A körülöttünk lévő világ folyamatosan változik, állandó mozgásban van. Ahhoz, hogy a lehető legjobban tudjunk alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, elengedhetetlenül szükséges a folyamatos önképzés egy életen át.

A fejlődésre való képesség még kilátástalannak tűnő helyzetekben is a túlélést, a talpon maradást jelentheti.

A mai viszonyok között, amikor az elhelyezkedési és állásmegtartási esélyek kiszámíthatatlanok, senki sem fordíthat hátat a tanulásnak, és különösen fontos az egész életen át tartó önképzés.

Mindez természetesen akkor elvárható, ha az állam megfelelő eszközökkel segíti az állampolgárok továbbképzését.

Ezen állami szerepvállalás jegyében rögzíteni kell Alkotmányunkban, hogy „a Magyar Köztársaság minden rendelkezésére álló eszközzel támogatja/támogatni köteles állampolgárai élethosszig tartó tanulását”

Javaslat a sporthoz való alkotmányos alapjog tárgykörében

A sport sokkal több egyszerű testedzésnél. Az egészséges életmód előmozdítása, a betegségek elkerülése mellett a közösségi létforma egyik megelevenedése, az egymás iránti alázat és összetartás kovásza. Az egymás mellett küzdők a csapatszellemet és a közös küzdelem erejét gyakorolhatják be és tudják alkalmazni a mindennapi életben, míg az egymás ellen küzdők a nemes versengést, valamint a győztesek vesztesekkel szembeni toleranciájának életérzését rögzíthetik.

A sporthoz való jog magában foglalja a szurkoláshoz való jogot is. Ez lehet akár egy életforma; meghatározhatja a nemzeti összetartozás megélését is a himnusz hallgatása az olimpiai bajnokok győzelme közepette. A honfitársai sikere kapcsán felbuzdult gyermekek nagyobb valószínűséggel kezdik elsajátítani egy sportág szépségeit, feleslegessé téve a kórházi kezeléseket egészséges életmódjuk okából. A sport tehát az emberi jogok érvényesülésének összetett kiteljesedését segíti elő.

Az Alkotmánybíróság levezetéséből tehát áttételesen következik – az alaptörvény szellemisége szerint – a sportoláshoz való jog, de a fentiek okából fontosnak tarthatjuk annak kifejezett deklarálását. Az ugyanis közvetlen hivatkozási alapot teremtené a jogalkotás vonatkozásában is.

Az Alkotmány 70/D. § (1) bekezdés értelmében a Magyar Köztársaság területén élőknek joguk van a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez.

Ezt a jogot a Magyar Köztársaság a munkavédelem, az egészségügyi intézmények és az orvosi ellátás megszervezésével, a rendszeres testedzés biztosításával, valamint az épített és a természetes környezet védelmével valósítja meg [Alkotmány 70/D. § (2) bekezdés].

Az Alkotmány 70/D. §-ából következik - többek között - az egészséghez való jog biztosításához szükséges intézményi háttér létrehozásának állami kötelezettsége, ehhez az alkotmányos feladathoz pedig hozzátartozik "a rendszeres testedzés biztosítása" [95/B/2001. számú AB határozat].

Nemzetközi kitekintés

1.

Görögország

A görög alkotmány az alábbi rendelkezéseket tartalmazza.

A művészet, tudomány, kutatás és oktatás szabad, annak fejlesztése és előmozdítása az állam kötelezettsége. A kutatási szabadság és az oktatás szabadsága nem mentesít az Alkotmány megtartásának kötelezettsége alól.

A képzés az állam alapkötelezettsége, és feladata a görögök erkölcsi, szellemi, szakmai és *fizikai nevelése*, nemzeti és vallási fejlesztése, és felelősségteljes állampolgárokká formálása.

A kötelező iskolai oktatás időtartama nem lehet kevesebb kilenc évnél.

A sport az állam legfelsőbb felügyelete és védelme alatt áll. Az állam anyagilag támogatja és ellenőrzi a sportegyesületek szövetségeit, a törvényben meghatározott módon.

A támogatás felhasználását a támogatott egyesület céljainak megfelelően törvény szabályozza.

2.

Portugália

A portugál alkotmány az alábbiak szerint rendelkezik.

79. cikk

Testnevelés és sport

1. Mindenkinek joga van a testneveléshez és a sporthoz.

2. Az iskolákkal, sporttal foglalkozó csoportokkal és társaságokkal együttműködve az állam köteles elősegíteni, ösztönözni, irányítani és támogatni a testnevelés és a sport gyakorlását és terjesztését, valamint megakadályozni az erőszakot a sportban.

70. cikk

Fiatalok

„A fiatalok különleges védelmet élveznek, hogy gyakorolhassák gazdasági, szociális és kulturális jogaikat, különös tekintettel az alábbiakra.” Itt a portugál alkotmány részletes felsorolást tartalmaz, melynek d) pontja a testedzéshez és a sportoláshoz való jog.

A sport sokkal több egyszerű testedzésnél. Az egészséges életmód előmozdítása, a betegségek elkerülése mellett a közösségi létforma egyik megelevenedése, az egymás iránti alázat és összetartás kovásza. Az egymás mellett küzdők a csapatszellemet és a közös küzdelem erejét gyakorolhatják be és tudják alkalmazni a mindennapi életben, míg az egymás ellen küzdők a nemes versengést, valamint a győztesek vesztesekkel szembeni toleranciájának életérzését rögzíthetik.

A sporthoz való jog magában foglalja a szurkoláshoz való jogot is. Ez lehet akár egy életforma; meghatározhatja a nemzeti összetartozás megélését is a himnusz hallgatása az olimpiai bajnokok győzelme közepette. A honfitársai sikere kapcsán felbuzdult gyermekek nagyobb valószínűséggel kezdik elsajátítani egy sportág szépségeit, feleslegessé téve a kórházi kezeléseket egészséges életmódjuk okából. A sport tehát az emberi jogok érvényesülésének összetett kiteljesedését segíti elő.

Az Alkotmánybíróság levezetéséből tehát áttételesen következik – az alaptörvény szellemisége szerint – a sportoláshoz való jog, de a fentiek okából fontosnak tarthatjuk annak kifejezett deklarálását. Az ugyanis közvetlen hivatkozási alapot teremtené a jogalkotás vonatkozásában is.